

Michał Pytel

Ordoliberalizm, czyli niemiecki cud gospodarczy

Powojenna odbudowa

Ekonomia jest nauką dotyczącą gospodarki, a więc jednej z najważniejszych dziedzin życia społecznego. I choć zagadnienia ekonomiczne są niekiedy bardzo skomplikowane, to każdy z łatwością pozna, kiedy w kraju panuje dostatek a kiedy bieda. Wyprowadzenie państwa z biedy nazywamy sukcesem gospodarczym. Ale czy wiemy jak go osiągnąć? W najnowszej historii świata możemy odnaleźć przynajmniej kilka cudów gospodarczych, czyli sytuacji, w których bardzo ubogie społeczeństwa, dotknięte konfliktami zbrojnymi czy zmagające się z wieloletnimi kryzysami, nagle zaczęły bogacić się w niezwykle szybkim tempie. Jednym z państw, które osiągnęło taki sukces, są powojenne Niemcy. RFN, czyli Republika Federalna Niemiec utworzona po II wojnie światowej w miejsce III Rzeszy, była krajem zniszczonym przegraną wojną, w którym obywatele żyli na granicy ubóstwa.¹

Dodatkowo w latach 1945-1949 nie była nawet samodzielnym państwem, a składała się z trzech stref okupacyjnych: francuskiej, brytyjskiej i amerykańskiej,² co sprawiało, że pozbycie się trawiących społeczeństwo problemów okazywało się jeszcze trudniejsze. W takich warunkach, w czerwcu 1948 roku, ówczesny minister gospodarki RFN Ludwig Erhard, w tajemnicy przed generałem Lucysem Clay'em – dowódcą wojsk okupacyjnych w Niemczech, postanowił przeprowadzić wielką reformę gospodarczą. Reforma ta, zwana później Wirtschaftswunder, czyli Cudem gospodarczym³, była oparta na założeniach teorii ekonomicznej zwanej ordoliberalizmem. W swoim tekście pod tytułem „Niemiecki cud gospodarczy” amerykański ekonomista David R. Henderson, powołując się na dziennikarza Edwina Hartricha cytuje rozmowy Ludwiga Erharda z generałem Lucysem Clay'em oraz z jednym z pułkowników amerykańskiej armii, tuż po sekretnym wprowadzeniu reform:

I

Clay: „Herr Erhard, moi doradcy mówią mi, że to co pan zrobił, jest strasznym błędem. Co pan na to powie?”

Erhard: „Herr General, proszę nie zwracać na nich uwagi! Moi doradcy mówią mi to samo.”⁴

II

¹ Henderson D. R., tłum. Kłosiński T., Niemiecki cud gospodarczy, Instytut Edukacji Ekonomicznej im. Ludwiga von Misesa (dostęp 16.01.2023) https://mises.pl/wp-con-tent/uploads/2021/07/Henderson_Niemiecki-cud-gospodarczy.pdf, s. 1.

² Ibidem, s. 2.

³ Miłosz M., Niemiecki cud gospodarczy: fakty i mity, Forsal.pl (dostęp 16.01.2023) <https://forsal.pl/artykuly/700652,niemiecki-cud-gospodarczy-fakty-i-mity.html>

⁴ Henderson D. R., tłum. Kłosiński T., Niemiecki cud gospodarczy, Instytut Edukacji Ekonomicznej im. Ludwiga von Misesa (dostęp 16.01.2023) https://mises.pl/wp-con-tent/uploads/2021/07/Henderson_Niemiecki-cud-gospodarczy.pdf, s. 5.

Pułkownik: „Jak pan śmie rozluźniać nasz system racjonowania żywności, kiedy panuje powszechny niedobór żywności?”

Erhard: „Ależ, Herr Oberst, ja nie rozluźniłem reglamentacji, ja ją zlikwidowałem! Odtąd jedynym biletym racjonującym, jaki będzie potrzebny ludziom, będzie marka niemiecka. I będą ciężko pracować, aby zdobyć te marki, proszę tylko poczekać i zobaczyć.”⁵

Czym jest ordoliberalizm?

Ordoliberalizm to niemiecka odmiana klasycznego liberalizmu, czyli koncepcji, której fundamentami są wolność osobista, własność prywatna i wolny rynek. Zasady te niemieccy ordoliberalowie połączyli z katolicką nauką społeczną oraz konserwatyżmem obyczajowym, wierząc w kluczową rolę wspólnoty, tradycji oraz religii w kształtowaniu się bogatego i uporządkowanego społeczeństwa. Ordoliberalizm, w przeciwieństwie do klasycznego liberalizmu, dopuszczał interwencję państwa w wolny rynek, jednak wyłącznie w celach ochrony konkurencji.⁶ Takie rozwiązania szły pod prąd ówczesnym tendencjom gospodarczym w Europie Zachodniej. Świat Zachodu po II wojnie światowej przeżywał fascynację socjalizmem i swoje reformy gospodarcze prowadził w duchu etatyźmu, czyli wiary, że główną przyczyną sukcesu gospodarczego kraju jest dogłębna ingerencja państwa w gospodarkę. Państwa Europy Zachodniej, takie jak Włochy czy Francja prowadziły politykę planowania rządowego,⁷ reglamentowały żywność, czyli wydzielały swoim obywatelom kartki na podstawowe, potrzebne do przeżycia artykuły, a nawet rozważały upaństwowienie jej podstawowych sektorów, takich jak kopalnie i huty.

Wolnorynkowe reformy Erharda zakładały posunięcia wprost przeciwne. W miejsce obowiązującej waluty – marki Rzeszy, która na skutek inflacji w zastraszającym tempie wciąż traciła swoją wartość – wprowadzono nową walutę, czyli markę niemiecką. Jej ilość w obiegu znacznie ograniczono, co spowodowało, że nowy pieniądz stał się o wiele bardziej wartościowy od poprzedniego. Reformy zakładały również likwidację kartek żywnościowych oraz uwolnienie cen, czyli sytuację, w której każdy mógł swobodnie handlować – bez narzuconych przez państwo z góry cen produktów i kartek, od których uzależnione było prawo do kupowania.⁸

Spółeczna gospodarka rynkowa

Tak zdecydowane zmiany w warunkach ogólnospołecznej biedy stanowiły tzw. terapię szokową, ponieważ z dnia na dzień odwracały reguły życia społecznego do góry nogami. Z tego względu Erhard postanowił wprowadzić je w życie w niedzielę, czyli w dzień, w którym

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, s. 3.

⁷ Miłosz M., Niemiecki cud gospodarczy: fakty i mity, Forsal.pl (dostęp 16.01.2023) <https://forsal.pl/artykuly/700652,niemiecki-cud-gospodarczy-fakty-i-mity.html>

⁸ Rzeczpospolita, Cud nad Renem (dostęp 16.01.2023) <https://www.rp.pl/plus-minus/art8127941-cud-nad-renem>

sklepy i urzędy były zamknięte.⁹ By przeciwdziałać niepokojom społecznym, zawarto porozumienia pomiędzy pracodawcami a związkami zawodowymi i pracownikami, których celem był rozwój wzajemnych korzyści obu stron, a więc nastawienie się na długofalowe efekty, zamiast na duże, krótkookresowe zyski pracodawców kosztem wyzyskiwanych robotników. Niemiecki model współpracy pomiędzy pracodawcami a związkami zawodowymi nazywany jest kapitalizmem reńskim (lub nadreńskim).¹⁰

Osiągnięty w ten sposób porządek i spokój społeczny był podwaliną tzw. społecznej gospodarki rynkowej. Dzięki swoim reformom Ludwig Erhard otworzył Niemcom drzwi do stania się największą i najpotężniejszą gospodarką Europy, a także zapewnił środowisku politycznemu, z którego się wywodził, (partii CDU – Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej), czyli chrześcijańskim demokratom, wiele lat rządzenia, skutecznie odwracając sympatię wyborców od socjalistów i komunistów. Konkurencyjna wobec partii Erharda SPD (Socjaldemokratyczna Partia Niemiec) sprzeciwiała się zniesieniu kontroli cen, reformie walutowej i opowiadała się za gospodarczą kontrolą rządu i centralnym, państwowym sterowaniem cenami¹¹. Niestety idea społecznej gospodarki rynkowej z biegiem lat uległa wypaczeniu. Choć sama nazwa przetrwała, np. w polskiej Konstytucji jako określenie obowiązującego ustroju gospodarczego,¹² to jednak ma niewiele wspólnego z obecną rzeczywistością ekonomiczną. Otóż przymiotnik „społeczna” coraz częściej jest błędnie rozumiany jako odwołanie do socjalizmu i tzw. państwa opiekuńczego, w którym władza w dużym stopniu interweniuje w rynek.

Państwo opiekuńcze

Państwo opiekuńcze, zwane również państwem dobrobytu (ang. welfare state) stawia sobie za cel ochronę obywatela przed ryzykiem związanym z funkcjonowaniem gospodarki rynkowej. By uchronić obywatela przed negatywnymi zjawiskami gospodarki rynkowej takimi jak utrata pracy, zdrowia czy ryzyko związane ze starością, państwo dostarcza świadczenia socjalne i usługi społeczne. Ingerencja państwa w życie gospodarcze ma zapewnić osiągnięcie powszechnego dobrobytu, przy zachowaniu prywatnej własności środków produkcyjnych, zachowaniu kompromisu pomiędzy interesami pracodawców i pracowników, a także zachowaniu balansu pomiędzy wzrostem gospodarczym a ideą sprawiedliwego podziału dóbr.¹³ Jak jednak pokazuje praktyka, idee państwa dobrobytu mogą zostać zrealizowane tylko w krajach bogatych, które uprzednio wzbogaciły się dzięki funkcjonowaniu gospodarki rynkowej i wolnego rynku.

⁹ Henderson D. R., tłum. Kłosiński T., Niemiecki cud gospodarczy, Instytut Edukacji Ekonomicznej im. Ludwiga von Misesa (dostęp 16.01.2023) https://mises.pl/wp-content/uploads/2021/07/Henderson_Niemiecki-cud-gospodarczy.pdf, s. 4.

¹⁰ Woś R., Reński kapitalizm - oto jak działa cud niemieckiej gospodarki, Forsal.pl (dostęp 16.01.2023) <https://forsal.pl/artykuly/594932.renski-kapitalizm-oto-jak-dziala-cud-niemieckiej-gospodarki.html>

¹¹ Henderson D. R., tłum. Kłosiński T., Niemiecki cud gospodarczy, Instytut Edukacji Ekonomicznej im. Ludwiga von Misesa (dostęp 16.01.2023) https://mises.pl/wp-content/uploads/2021/07/Henderson_Niemiecki-cud-gospodarczy.pdf, s. 3.

¹² Art. 20, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483)

¹³ Encyklopedia PWN, Państwo dobrobytu (dostęp 16.01.2023) <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3953947>

Paradoksalnie, pomimo tego że Niemcy przegrały II wojnę światową, to dzięki odważnym, wolnorynkowym reformom gospodarczym, w krótkim czasie zdołały wyprzedzić w rozwoju kraje zwycięskie, które swoim gospodarkom zaaplikowały rozwiązania socjalistyczno-etatystyczne. Jest to jeden z wielu przykładów, dowodzących wyższość wolności ponad kontrolą.